

## **Despre pretinsa neutralitate națională sau etnică a corporațiilor transnaționale. O mini lectură a lui Ha – Joon Chang *Bad Samaritans***

Mihail UNGHEANU

*The south-korean economist living and teaching in Cambridge exposes the false myth that lies in the core of the neoliberal economic dogma these days. One of this lies is the idea that capital and transnational corporation are ethnic neutral and that a free market economy will bring prosperity to all nations, if and only if these nations open their markets and give up all form of protectionism, state intervention and regulations, etc.. Another destructive myth that is presented as uncontested truth is that the rich and developed countries have succeeded in their endeavours thanks to such free-market economies, while the opposite is true: they have succeeded with help of protectionist and nationalistic policies, economical espionage, colonialism, etc., not with the help of free-market and free-trade policies. Capital and transnational corporations always have an ethnic component and are not ethnic neutral.*

În lucrare *Bad Samaritans. The Myth of Free Trade and the Secret History of Capitalism*, profesorul sud coreean Ha-Joon Chang ne oferă o critică istorică și economică a ideologiei și practicilor (neo)liberale în economie și în politică, arătând că acestea falsifică realitatea, că falsifică istoria economică și a dezvoltării pentru a impune o anumită perspectivă și anumite politici unor țări. De aici și numele de *Bad Samaritans*. Dar sub masca pieței libere se ascund și alte intenții, iar adepții politicilor neoliberale, atunci când nu sunt niște ipocriți, constituie niște zeloși propagandiști sau activiști ai pieței. Trebuie trecut de falsa neutralitate, de falsa poșghiță care pretinde că transnaționalele sunt neutre din punct de vedere național, etnic sau politic, ca și de afirmațiile că nu mai există ideologie sau că piața liberă aduce prosperitate tuturor.

Astăzi este foarte la modă să ceri bani și finanțare de la FMI și să crezi că te poți dezvolta economic cu ajutorul investițiilor străine, pentru că, susține vulgata neoliberală, țările

în curs de dezvoltare au nevoie de bani din exterior pentru a-și realiza țelurile propuse. Ele sunt țări fără bani, care au nevoie, nu-i așa, de fonduri adiționale, fonduri care nu pot veni decât din afara țării. Ele trebuie să își pună la punct piețe de capital sau dacă au, să le deschidă și să le liberalizeze pentru a permite capitalului străin să intre nestingherit. Acest lucru, argumentează ortodoxia neoliberală, nu duce doar la depășirea deficitului de bani, ci chiar la îmbunătățirea eficienței economice, deoarece ar permite ca să fie alimentate cu capital proiecte ce ar produce cele mai înalte venituri la scală globală. Fluxul transfrontalier al capitalului ar mai aduce îmbunătățiri pe alt plan, care ține de practicile guvernamentale și ale guvernării sau guvernantei – termen care denotă transformarea actului de a governa într-un simplu act de administrare de lucruri - anume ar aduce cele mai bune practici în acest domeniu, odată cu influxul de capital străin și de investiții directe ar veni și stabilitate, o bază pentru productivitate, creșterea numărului de locuri de muncă, competiție efectivă, transfer de tehnologie, producție rațională și *knowhow* managerial. Investițiile străine ar fi retrase pur și simplu, dacă guvernul și companiile nu ar fi bine administrate. Din nefericire împrumuturile și chiar investițiile directe, mai ales capitalul speculativ sunt foarte volatile și în caz de criză se evaporă, lăsând țara gazdă cu ochii-în-soare, adică în momentele cel mai inoportune, când este nevoie de ele (Chang, 2008:66). Dacă perspectivele economice din țara x sunt considerate bune, atunci foarte sau prea mult capital străin este investit de-a valma, creându-se automat niște bule financiare, legate de active și care, atunci când se prăbușesc, duc la retragerea concomitentă a investițiilor străine. Acest lucru s-a petrecut deja în 1997 în Asia, dar în momentul în care acest lucru se petrece într-o țară în curs de dezvoltare, aceasta va fi foarte afectată, deoarece piețele financiare ale țărilor respective sunt foarte reduse în comparație cu sumele de bani ce se învârt sau cu piețele financiare din țările bogate. Aceste crize sunt ciclice și s-au înmulțit în țările în curs de dezvoltare din momentul în care ele au început să aplice politicile neoliberale impuse de instituțiile internaționale (Chang, 2008:87). Faptul că deschiderea piețelor de capital și intrarea liberă a fluxurilor de capital poate fi dăunătoare pentru țările în curs de dezvoltare a fost recunoscută cu jumătate de gură, chiar și de către FMI. De exemplu, o investiție directă făcută de către o corporație transnațională poate duce la achiziționarea unei companii locale, fără însă a aduce tehnologii sau *knowhow* nou, folosindu-le de tehnologia, de dotările acestei companii achiziționate, acaparându-le, ducând astfel la falimentarea companiei locale, distrugându-i capacitățile productive, așa cum compania aviatică spaniolă Iberia a făcut cu companii similare sud-americeane, pe care le-a achiziționat. În ciuda presupunerii că investițiile străine directe, poreclite Maica Tereza a capitalismului sunt cele mai benefice pentru o țară în curs de dezvoltare, acest lucru e greu de dovedit

inclusiv de către cei mai interesați să susțină acest lucru. E vorba de „*spill-over effects*” care sunt cele mai importante beneficii din urma investițiilor străine directe (FDI), ale deschiderii unor filiale ale unor companii transnaționale și ajută la dezvoltarea pe termen lung a capacităților productive ale țării-gazdă. Cu toate acestea, aceste „*spill-over effects*” nu se întâmplă prea adesea și dacă da, nu au intensitatea suficientă pentru a produce o îmbunătățire reală în țara-țintă. De aceea, țările în curs de dezvoltare sau țările care au devenit bogate, precum Japonia, Coreea sau Taiwanul, au impus anumite exigențe legate de transferul de tehnologie, de aprovizionare pe plan local, etc. Toyota produce Lexus și este un lider mondial tocmai pentru că investițiile străine directe nu au fost permise în domeniile cheie din Japonia (Chang, 2008:59), iar acolo unde au fost permise a existat un plafon de 49% impus proprietarilor străini, ca și obligativitatea de a transfera tehnologie modernă, nu rebuturi și de a se aproviziona cel puțin parțial de la producătorii locali. „Thus practically all of today's rich countries used nationalistic policies (*e.g., tariffs, subsidies, restriction on foreign trade*) to promote their infant industries, through the exact mix of policies used, as well as their timing and duration, differend across countries” (Chang, 2008: 60).

Momentul disimulării, al falsei neutralități a companiilor transnaționale iese în evidență în momentul în care se compară concepția sus menționată, ce insistă că singura cale de dezvoltare pentru țările ce aspiră la acest lucru constă în investițiile externe de tot felul, cu practica reală a dezvoltării și eradicării subdezvoltării, care nu cadrează cu modelul neoliberal, al pieței libere și al lipsei de restricții impuse capitalului străin. Nici Singapore, nici Irlanda care s-au bazat pe investiții și capital străin nu s-au conformat modelului neoliberal, Singapore având o abordare foarte selectivă a investițiilor străine. tocmai suplimentul de banii, care trebuie să vină din străinătate, pentru că ele ar fi prea sărace pentru a putea face investiții din banii proprii. Pentru ca aceste tipuri de acțiuni economice, ca investițiile directe să dea rezultate, trebuie ca acestea să fie reglate de către guvern. „*Economic theory, history and contemporary experiences all tell us that, in order truly to benefit from direct foreign investment, the government needs to regulate it well.*” (Chang, 2008:96) De exemplu, un efect de obicei ignorat al investițiilor directe sub forma implantării unei companii transnaționale într-o țară constă în faptul distrugerii competiției locale, a firmelor care ar putea crește și s-ar putea dezvolta cu succes, dar fără a fi expuse prematur la competiția cu firme internaționale, ori poate împiedica apariția unor firme locale de succes și competente, așadar sufocă dezvoltarea pe termen lung în favoarea unor beneficii pe termen scurt și a firmei respective. A restricționa investițiile străine directe, fluxul de capital nu sunt crime împotriva umanității, ci sunt mijloace prin care o țară în curs de dezvoltare își sporește

șansele de a progresa tehnic și economic, putând dobândi avantaje pe termen lung și nu doar beneficii de scurtă durată.

Ceea ce trebuie examinat nu sunt declarațiile, doctrinele frumoase și pline de bune intenții, care promet lapte și miere, ci lucruri mai subtile: de exemplu, trebuie văzut unde își mențin sau deplasează aceste corporații facilitățile, cele mai importante, unde își desfășoară cercetările cel mai importante, care sunt filialele ce nu sunt mutate în locuri cu forță de muncă ieftină etc. Trebuie ținut cont și de faptul că, așa cum sublinia profesorul Chang, dezvoltarea economică constă în a dobândi, stăpâni și încorpora în propria economie tehnologii noi, dezvoltate de către alții fie prin import, fie prin „spill-over effects”, nerespectarea drepturilor de autor sau spionaj, atragerea de muncitori sau persoane care cunosc o anumită tehnologie (Chang, 2008:81). Importul de muncitori calificați - utilizați ca sursă de informații și de progres tehnic, lucru nu foarte diferit de studenții trimiși să studieze în universități occidentale sau să lucreze în instituții foarte sensibile și apoi rechemați acasă, fiind practicat pe scară largă în secolele XVII, XVIII, de abia în anul 1825 abolindu-se în Marea Britanie legea care interzicea emigrarea muncitorilor calificați. Acest lucru s-a petrecut datorită faptului că știința, dezvoltându-se și dezvoltându-se și limbajele matematice și științifice, o idee putea fi trecută mai ușor pe hârtie și ca atare mai ușor și de subtilizat. O astfel de realitate nu denotă neutralitate! Corporațiile transnaționale nu vor permite, de exemplu, ca filialele lor din anumite țări, mai ales din cele în curs de dezvoltare să aibă acces și să folosească tehnologii foarte înalte sau de ultimă oră. Aceste corporații transnaționale se pot enclaviza, importând toate materialele și resursele de care au nevoie, iar băștinașii care lucrează în cadrul lor nu vor învăța nici măcar tehnici noi de lucru și nu vor dobândi nici o nouă abilitate (Chang, 2008:91). Astfel, o filială a unei corporații transnaționale, dintr-o anumită țară, nu va atinge un grad suficient de sofisticat de dezvoltare, întrucât îi va fi impus un plafon de dezvoltare și de folosire a tehnologiilor înalte de către centrala sa. Așadar, guvernul trebuie să intervină pentru a reglementa puternic și fondurile directe de investiții și activitatea corporațiilor transnaționale, lucru care a devenit foarte greu sau practic imposibil astăzi, deoarece forurile mondiale se străduiesc să elimine orice restricție impusă investitorilor străini sau circulației capitalului străin, a investițiilor directe. Falsa neutralitate și obiectivitate a capitalului care circulă și a corporațiilor transnaționale reiese și din faptul că multe țări în curs de dezvoltare sunt silite să adere la anumite tratate, cum sunt cele bilaterale referitoare la comerțul liber și care încearcă să scoată în afara legii orice fel de tentativă de regularizare a pieței și a influxului de capital străin, lucru care contrazice, în fond, ideea că suntem într-o lume fără granițe și că firmele sunt așa de mobile, că se pot muta dintr-un loc în altul fără nici o

problemă (Chang, 2008/98) „*The very fact that the rich countries want to impose these restrictions on the developing countries by means of international agreements reveals that regulation of FDI is not yet futile after all, contrary to all that Bad Samaritans say.*” În acest context intră și legile privitoare la drepturile de autor sau la patentarea invențiilor, care împiedică ca țările în curs de dezvoltare să aibă acces la tehnologie și care au efecte negative asupra posibilității efectuării unei educații eficiente în țările lumii a treia sau a lumii în curs de dezvoltare. Peste nouăzeci la sută din deținătorii patentelor sunt țările bogate și dezvoltate, întărirea drepturilor de autor și ale patentelor scumpind foarte tare achiziționarea legală de noi cunoștințe și tehnologii (Chang, 2008: 141). Aceste drepturi de autor și patente sunt „*rent-extracting device*”, un instrument de a opri și de a frâna dezvoltarea țărilor rămase în urma progresului tehnologic.

De asemenea, cei mai importanți funcționari ai unei companii transnaționale, cei cu funcție de decizie, cu câteva excepții, sunt de aceeași naționalitate cu locul de proveniență originară a firmei, iar o fuziune precum cea dintre Chrysler și Benz, care era descrisă ca un mariaj între parteneri egali, a dus în ultimă instanță la faptul că, în comisia de conducere, numărul germanilor l-a întrecut pe cel al americanilor. Chiar și când o firmă americană este preluată de una străină, ea sfârșește prin a fi condusă de străini (Chang, 2008:98). Ca atare, este foarte important cine deține firma și este extrem de naiv să crezi că ceea ce se numește capital și-a pierdut complet coloratura națională și, prin urmare, și etnică: „*It would be very naive, especially on the part of developing countries to design economic policies on the assumption that capital does not have national roots anymore.*” (Chang, 2008:98)

Un alt mit care trebuie îndepărtat este cel că prezența reglementărilor și a regularizării spațiului economic și al investițiilor străine alungă investitorii străini sau că marile companii transnaționale evită acele locuri unde există aceste reglementări. Dacă așa ar fi cazul, China nu ar avea parte și nu s-ar fi bucurat de multe investiții străine. Mărimea pieței, infrastructura sunt motive mai întemeiate pentru a atrage investițiile străine și nu nivelul scăzut al controlului pieței și fluxului de capital străin de către guvern. Infrastructură bună, forța de muncă bine pregătită sunt mai atrăgătoare pentru investiții, iar, în fapt, investițiile străine ca și companiile transnaționale sunt atrase de creșterea economică și nu o cauzează. Pentru ca o companie transnațională să investească într-o țară trebuie să existe creștere economică acolo, nu să se aștepte ca sperata creștere economică să fie cauzată de către respectiva companie transnațională. Concepția conform căreia deschiderea și liberalizarea pieței, precum și ridicarea restricțiilor impuse asupra investițiilor străine va produce creștere economică este o

eroare foarte mare, iar regularizarea investițiilor și fluxului de capital străin aduc beneficiu de lungă durată și investitorilor străini, nu numai economiei locale.

Dar, esențial este că țările dezvoltate, după ce au urmat un anumit parcurs care le-a permis să atingă nivelul de astăzi, interzic țărilor în curs de dezvoltare să practice aceleași politici, pe care țările bogate și avansate le-au practicat pe scară largă.

„*Kicking away the ladder*” - aruncând scara – este expresia pe care profesorul Chang o folosește pentru a descrie situația și titlul unei alte cărți a domniei sale. Naționalismul și rasismul țărilor dezvoltate se ascund sub această politică a comerțului liber și a doctrinei neoliberale, care, atunci când e crezută cu adevărat, duce la neînțelegerea realității și la aplicarea de măsuri dogmatice și false, cu rezultate dezastruoase. Coreea de Sud nu s-a dezvoltat practicând comerțul liber și aderând la doctrina pieței libere, a fundamentalismului pieței, ci din contră, a dus o politică protecționistă, promovând propria industrie. Altfel ar fi rămas o țară exportatoare de material brut, de produse cu costuri joase, de păr pentru peruci, pește etc.; așadar un mixaj corect între protecționism și comerț liber a fost cheia succesului dezvoltării Coreei de Sud, iar ariile de protecționism s-au schimbat în funcție de dezvoltarea unei industrii mai vechi și nașterea unora noi. Dar și Coreea de Sud s-a adăugat țărilor bogate care impun politici neoliberale țărilor în curs de dezvoltare, încercând să elimine astfel competiția prin eliminarea politicilor naționaliste în alte țări, politici care au dus țările bogate acolo unde sunt ele acum. Astăzi Coreea de Sud, prin faptul că pledează în favoarea comerțului liber, a reducerii tarifelor, pledează împotriva a ceea ce făcut-o să se dezvolte, practic negându-și și falsificându-și trecutul economic. Această atitudine ilustrează perfect negarea de sine, structura schizofrenică a țărilor - și a organizațiilor, persoanelor cu putere decizională - ce pot fi subsumate categoriei numite de către Chang *Bad Samaritans*, care, atunci când nu aplică din interes politici greșite și dăunătoare ce vizează eliminarea concurenței, le aplică din convingere, fiind victima propriei falsificări a istoriei, a unei amnezii istorice. În domeniul politicilor de dezvoltare este ignorată deliberat experiența trecutului, nimeni parcă nevrând să învețe din ea, fiind acceptat ca o realitate incontestabilă comodul basm (neo)liberal. Dacă reprezentanții țărilor în curs de dezvoltare protestează sau contraargumentează împotriva politicilor agreeate și impuse de către preoții neoliberalismului, ei devin ținta injuriilor și considerați slab dotați intelectual sau ca reprezentând interesele unor lider corupți ce nu servesc poporul, democrația etc. Teoriile economice (neo)liberale sunt nu numai în contradicție cu istoria reală a dezvoltării economice a lumii, dar ele reprezintă și un mijloc foarte puternic de a subjuga conștiințe și a crea unelte supuse în țările în curs de dezvoltare, ele fiind un mijloc de a apăra un naționalism economic gelos și nesigur pe sine. un

soi de neocolonialism și de implementare a ideilor occidentale în alte țări, pretinzând că este singura sursă de dezvoltare economică posibilă. Este și un instrument de creare a unei conștiințe false, așa cum arată profesorul Chang. Indiferent de intențiile aflate în spatele recomandării acestor politici, fie din convingere și bună credință, fie din calcul egoist, rezultatele sunt al fel: distructive pentru acele țări unde sunt aplicate.

Ha-Joon Chang: *Bad Samaritans. The Myth of Free Trade and The Secret History of Capitalism*, Bloomberry Press, New York 2008.